

poljoprivrednici o komasaciji zemljišta

mr ruža first

sociologija sela 61/62 69 aktualna tema: o komasaciji zemljišta

uvod

—> U posljednjem je desetljeću u svijetu znatno porastao interes društvenih znanosti i znanstvenika za različite aspekte organizacije i djelovanja hidrotehničkih melioracija i sustava navodnjavanja, odnosno odvodnjavanja. Stoga se i postupno razvija posebna istraživačka metodologija za proučavanje organizacije irigacijskog sustava.¹ Rezultati takvih, prije svega mikroprojekata od dragocjene su koristi za utvrđivanje vodoprivredne politike. Za očekivati je da će budući porast društvene svijeti o značaju odgovarajuće socijalne organizacije za uspješni razvitak irigacijskog sustava pridonijeti otvaranju novih mogućnosti za uključivanje društvenih istraživača u irigacijske, odnosno vodoprivredne projekte.

Posebno mjesto u takvim projektima imaju sociolozi, naročito ruralni sociolozi, tako da smo svjedoci i konstituiranja posebne sociološke discipline — sociologije irigacije.² Naime, irigacija je »ljudski problem« u istom opsegu kao i »vodni problem«, a da bi jedan irigacijski sustav dobro funkcionirao, oni koji koriste vodu moraju zajedno raditi u okviru pravila prihvatljivih za sve. Kako bi se od navodnjavanja/odvodnjavanja ostvarila što je moguće veća korist, poljoprivredniku mora biti omogućen pristup do kredita, do tržišta, proizvodnih ulaganja te poljoprivredno-tehničke savjetodavne službe. Izgledi da irigacijski sustav dovede do strukturalnih promjena, tj. da funkcionira kao razvojni činilac, uvjetovani su, dakle, stupnjem sveukupnosti odgovarajućih društvenih, gospodarskih i normativnih aspekata ove mjere.³ Stoga se provođenje irigacije

1) Usp. Walter E. Coward, Jr.: »Research Methodology in the Study of Irrigation Organization. A Review of Approaches and Applications« **Seminar Report No. 18**, The Agricultural Development Council, Inc., December 1978; David M. Freeman — Max K. Lowdermilk — Alan C. Early: »Survey Research Methodologies for the Analysis of Irrigation Systems — Use and Limits«. Saopćenje sa seminara **Research Methodology in the Study of Irrigation Organization**, Colorado State University, 30. IV — 3. V 1978.

2) Usp. Gekee Y. Wickham: »The Sociology of Irrigation: Insights from a Philippine Study«. **Teaching Forum No. 31**, The Agricultural Development Council, Inc., 1973.

3) Tako npr. po uvođenju irigacijskog sustava u jedno određeno područje raste vrijednost zemlji. Nadalje, ako su sve irigacijske pogodnosti dobro razvijene, tada će poljoprivrednik biti spreman i na drugu sjetvu kao i na usvajanje drugih inovacija. itd.

smatra bazičnim infrastrukturnim zahvatom u (regionalni) razvoj uz izgradnju putova i saobraćajnica, organiziranje tržišta, otvaranje kreditnih organizacija i drugih elemenata seoske (infra)strukture.

U nas je u toku veliki projekt na uređenju odvodnjavanja u dijelu sliva rijeke Save na području Črnc Polja i tzv. kazete 10.⁴ Vodom ispunjeni dolinski prostori ovoga područja dosad se nisu mogli po opadanju vodostaja u koritu rijeke Save i nekih njezinih pritoka isprazniti i zemljište se nije moglo osloboditi viška vode. Zbog toga su znatne površine inače plodnog zemljišta pretvorene u kiselo tlo koje se moglo iskorištavati samo kao livade i pašnjaci, dio kao šikare, a dio je tih površina ostao neplodan. Stoga se — iako to nije jedini razlog — pristupilo izradi složenog projekta o sustavnom saniranju tih područja, i to najprije regulacijom riječnog korita rijeke Save, a zatim komasacijom s detaljnom hidromelioracijom poplavnog područja.

Zemljište potrebno za regulaciju korita rijeke i za detaljnu kanalsku mrežu može se osigurati eksproprijacijom, čime bi se još više rasparcelirala ionako već dosad isuviše rascjepkana gospodarstva privatnog sektora. Time bi, nadalje, velik broj parcela ostao bez priključaka na postojeću putnu mrežu pa bi bilo potrebno izgraditi nove putove, mostove i propuste. Eksproprijacijom se, dakle, smanjuje posjed pojedinaca, stvaraju se mnoge parcele bez pristupa, nepravilna oblika i neprikladne za mehaniziranu obradu.

Uz to, ovaj se veliki projekt ne odnosi samo na hidromelioracijske zahvate stricto sensu, već ima za cilj i unapređenje poljoprivredne proizvodnje na projektnom području te reorganizaciju te proizvodnje u smislu specijalizacije za tržište (blizina Zagreba!). Stoga je, neovisno o tome što bi eksproprijacija zemljišta bio jeftiniji i brži postupak,⁵ komasacija zemljišta u dolini rijeke Save ipak znatno povoljnije rješenje.

Budući da je izbor bio — komasacija zemljišta u projektnom području doline rijeke Save, u okviru je pripremnih radnji na projektu bilo potrebno obaviti razgovore s individualnim poljoprivrednicima koji žive u seoskim naseljima obuhvaćenim područjem Črnc polja i kazete 10. To je inače područje s relativno velikim brojem potencijalnih učesnika u komasaciji, s izrazitom usitnjenošću posjeda, malim brojem parcela prije komasacije i s nesređenim gruntnim i posjedovnim stanjem prije komasacije. Stoga je intervjuima trebalo utvrditi kakav stav imaju poljoprivrednici prema komasaciji općenito, što bi komasacija značila za njihovo gospodarstvo, tj. što oni očekuju od provedene komasacije i hidromelioracije, te kakav bi bio njihov odnos prema cijeloj akciji uređenja zemljišta i reguliranja odvodnjavanja — da li bi bili spremni surađivati s nosiocima, organizatorima i provoditeljima hidrotehničke melioracije izvođene uz komasaciju zemljišta, ili ne bi.⁶ Ovakav bi prethodni sociologijski uvid u odnos individualnih poljoprivrednika prema komasaciji kao prethodnoj mjeri u realizaciji hidromelioracijskog projekta omogućio pravovremenu spoznaju eventualno mogućih prepreka u normalnom provođenju projekta te, shodno tome, i pridonijeo njihovu bržem i efikasniem razriješenu.

predmet i ciljevi

Istraživački problem kojeg je ovdje trebalo obraditi jest u tome da se utvrdi da li je konkretna razvojna shema — projekt o reguliranju odvodnje u dijelu sliva rijeke Save — izvediva sa sociološkog stanovišta, tj. u sociokulturalnom smislu bez ozbiljnijeg narušavanja sustava vrednota datog sociokulturalnog milieua. Budući da bi svaki razvojni program trebao biti ne samo financijski sondiran i tehnološki izvediv, nego i sociokulturalno prihvatljiv,⁷ bilo je potrebno prethodno utvrditi da li su poljoprivrednici koji žive (i rade) na projektnom području sliva rijeke Save spremni ili nisu da prihvate predviđenu novu tehnologiju. Nadalje, trebalo je utvrditi da li će biti sposobni i skloni da prilagode svoje organizacijsko-radne obrasce, proizvodne obrasce, raspoloživu radnu snagu i postojeće odnose uzajamnosti i dobrosusjedske solidarnosti zahtjevima: (a) uvođenja nove tehnologije i (b) proizvodnje na novoj osnovi. Uvođenje nove tehnologije pretpostavlja provođenje komasacije određenih zemljišnih površina u privatnom zemljovlasništvu, dok proizvodnja na novim osnovama zahtijeva visoki stupanj međusobne suradnje između domaćinstava čiji posjedi graniče kako pri odlučivanju o vrstama kultura i plodoredu tako i pri dogovaranju o raspodjeli pojedinih poslova od zajedničkog interesa.

Za nas je očito da bi ovakva društvena akcija donijela učesnicima-korisnicima znatne ekonomske (proizvodne, financijske) koristi. No pitanje je da li sami poljoprivrednici mogu sagledati koristi i dobit za njihovo gospodarstvo, te da li su zbog te moguće i predvidive dobiti spremni surađivati u ovoj društvenoj akciji?

Stoga je bilo potrebno ne samo utvrditi da li je predložena komasacija zemljišta u Črnc polju i kazeti 10 društveno prihvatljiva ili nije, nego također, na osnovi prijedloga samih poljoprivrednika, definirati uvjete pod kojima bi se komasacija mogla provesti bez teškoća i zastoja.

4) Na sliv rijeke Save otpada oko 550 tisuća ha što čini nešto više od 55% od ukupnih melioracionih površina u SR Hrvatskoj. Pri tom na Srednju Posavinu, u okviru koje se nalazi i Črnc Polje, otpada oko 272 tisuće ha ili 25% ukupnih melioracionih površina republike. Smatra se da je u vodoprivrednom smislu ovo jedno od najneuređenijih područja naše zemlje.

O potrebama i društvenom značenju uređenja Srednjeg Posavlja usp. Ante Dugandžić: »Kratki pregled potrebe i značaja odvodnje društvenih površina u Srednjem Posavlju, te prosječni troškovi osnovne i regulacione odvodnje po 1 ha«, u zborniku **Prvo jugoslovensko savetovanje o komasaciji zemljišta**, prva knjiga, Priština, Savez geodetskih inženjera i geometara Jugoslavije, 1978, str. 319—335.

5) O prednostima i nedostacima eksproprijacije u odnosu na komasaciju dolina rijeka usporediti **Komasacije zemljišta u SR Hrvatskoj u razdoblju od 1954. do 1974. godine** (Zagreb, Republička uprava za imovinsko-pravne poslove SRH, 1977, str. 38—40).

6) O stavovima je poljoprivrednika prema komasaciji i uređenju zemljišta u nas pisano vrlo malo. (Usp. Zivorad Đorđević: »Odnos mlade i starije generacije poljoprivrednika prema promenama«. **Sociologija sela**, Zagreb, 11/1973, br. 39, str. 69—83; Sava Ilić: »Odnos poljoprivrednika prema zemljišnoj svojini«. **Ekonomika proizvodnje hrane**, Beograd, 25/1978, br. 9, str. 9—20.)

7) O pitanju adaptacije poljoprivrednika na velike irigacijske zahvate sačinio je E. A. Jones opsežnu anotiranu bibliografiju koja je objavljena pod naslovom **Irrigation & Human Adaptation** (Oxford, Commonwealth Bureau of Agricultural Economics, 1973, Annotated Bibliography, No. 19.)

Imajući u vidu ova posebna očekivanja od ovog mikro-sociologijskog istraživanja, kao njegove specifične ciljeve odredili smo sljedeće:

1. utvrditi temeljna sociodemografska obilježja domaćinstava, odnosno gospodarstava ispitanika,
2. utvrditi temeljna proizvodna obilježja gospodarstava ispitanika,
3. utvrditi razinu informiranosti ispitanika o planiranom provođenju komasacije,
4. utvrditi opće stavove ispitanika prema komasaciji,
5. utvrditi ispitanikova očekivanja od komasacije i hidromelioracije,
6. utvrditi percepciju ispitanika o društvenoj akciji usmjerenoj na pospešivanje uređenja zemljišta.

empirijski okvir istraživanja

Istraživanje pokriva područje Črnc polja (općina Čazma, Dugo Selo, Ivanić Grad, Sesvete, Vrbovec) i kazete 10 (općina Sisak), ukupne površine od 612.33 km² na kojoj živi 42.439 stanovnika (1971) u ukupno 12.871 domaćinstava.⁸ Prosječna veličina domaćinstava, mjerena brojem članova po jednom domaćinstvu, kreće se između 2 i 4 članova (najbrojnija su domaćinstva s 3 člana), što znači da u području projekta prevladavaju tzv. mala domaćinstva.

Ovo je izrazito poljoprivredno područje s još uvijek visokom stopom poljoprivrednog stanovništva. Tako je 1971. godine bilo 45,4% poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu, dok su aktivni poljoprivrednici činili čak 58,8% od ukupno aktivnih lica (22.608).

Od ukupnog broja domaćinstava (12.871), 22% uopće ne posjeduje zemlju. Među onim domaćinstvima koja posjeduju zemlju (10.011) najbrojnija su domaćinstva s posjedom 1—3 ha (36,8%) te s posjedom manjim od 1 ha (27,7%). Dovodeći u vezi ovaj podatak s onim o pretežnosti poljoprivrednog stanovništva na ovome području, s jedne strane, te prosječnom veličinom domaćinstava s druge strane, možemo zaključiti da je područje projekta agrarno prenapučeno, te da predstavlja područje s nedovoljno iskorištenim ljudskim (a to znači i radno-proizvodnim) resursima.

uzorak

U pripremi terenskog istraživanja bili su utvrđeni neki čvrsti kriteriji izbora naselja i domaćinstava. Sam je izbor vršen na tri razine (općine, naselja i domaćinstva), i to na prve dvije razine (općina i naselje) postupkom isključivanja, a na trećoj razini (domaćinstva) postupkom izbora, kako slijedi:

I razina:

— isključene sve općine u kojima je komasacija već završena ili uopće nije planirana u okviru projekta odvodnjavanja dijela sliva rijeke Save;

II razina:

— a) isključena sva gradska naselja;

- b) isključena sva naselja u kojima komasacija uopće nije u planu;
- c) isključena sva naselja za koja je predviđena komasacija tek u fazi III;
- d) isključena sva naselja s pretežno nepoljoprivrednim i mješovitim domaćinstvima;

III razina:

- a) isključena nepoljoprivredna domaćinstva i (po mogućnosti) staračka;
- b) zabran isti broj čistih poljoprivrednih (ČPD) i mješovitih (MD) domaćinstava.

Tabela 1

Područje istraživanja, prema broju i vrsti domaćinstava po selu (1971)

Općina	Selo	Domaćinstva			
		Ukupno	ČPD	MD	ND
Ivanić Grad	Bunjani	190	59	87	44
	Lijevo Dubrovčak	180	138	37	5
	Posavski Bregi	281	192	49	40
	Opatinec	91	41	23	27
	Donji Šarampov	171	82	32	57
Dugo Selo	Črnci Rugvički	22	14	8	—
	Novaki Oborovski	93	72	18	3
	Oborovo	232	162	52	18
	Rugvica	150	86	49	15
Sisak (kazeta 10)	Lijeva Luka	177	162	13	2
	Lijeva Martinska Ves	153	139	12	2
	Setuš	98	85	11	2
	Tišina Lijeva	159	77	68	14

Izvor: **Popis stanovništva i stanova 1971**, knj. XII, Beograd, SZS, 1974.

Po završenju se I fazi empirijski okvir istraživanja ograničio na općine Dugo Selo, Ivanić Grad i Sisak (kazeta 10).⁹ Po završenju II fazi dobiven je empirijski okvir istraživanja kakav je prikazan u tabeli 1.

8) Drago Bebek: »Demographic Analysis«. **Investment Project, Črnci Polje**, Annex 2, Zagreb, Opće vodoprivredno poduzeće, 1977, str. 17—22.

9) U I fazi isključene su općine Čazma, Sesvete i Vrbovec, čiji se tek manji naseljeni dijelovi nalaze na području Črnci polja a u njima ili uopće nije planirana komasacija (slučaj šest naselja općine Čazma) ili je komasacija već obavljena prije cca desetak godina, a nova nije u vidu (slučaj općine Sesvete).

Tabela 2

Sela i domaćinstva obuhvaćena uzorkom

Općina	Selo	Domaćinstva		
		Ukupno	ČPD	MD
Ivanić Grad				
	Bunjani	8	5	3
	Lijevi Dubrovčak	8	2	6
	Posavski Bregi	6	2	4
	Opatinec	10	3	7
	Donji Šarampov	8	4	4
	Ukupno	40	13	17
Dugo Selo				
	Črnci Rugvički	10	9	1
	Novaki Oborovski	7	5	2
	Oborovo	8	4	4
	Rugvica	8	3	5
	Ukupno	33	21	12
Sisak (Kazeta 10)				
	Lijeva Luka	8	4	4
	Lijeva Martinska Ves	7	3	4
	Setuš	8	6	2
	Tišina Lijeva	6	2	4
	Ukupno	29	15	14
SVEUKUPNO		102	51	51

Konačni je uzorak (po završenoj III fazi) formiran na samom terenu. U svakome od konačno izabranih 13 naselja u kojima je provedeno istraživanje, ispitano je između 5 i 10 respondenata ovisno o lokalnim prilikama, što je u konačnosti dalo uzorak od 102 domaćinstva — 51 čisto poljoprivredno i 51 mješovito.

Distribucija po općinama pokazuje da je uzorkom obuhvaćeno 40 domaćinstava iz općine Ivanić Grad, 33 iz općine Dugo Selo te 29 iz općine Sisak (kazeta 10).

rezultati terenskog istraživanja i diskusija

Dobivene ćemo odgovore analizirati prema specifičnim ciljevima istraživanja.

1. Sociodemografska obilježja domaćinstava, odnosno gospodarstava ispitanika. Respondent je bio muškarac u svim mješovitim i čisto poljoprivrednim domaćinstvima (osim u jednom slučaju u općini Ivanić Grad).¹⁰

No ispitanici nisu uvijek bili i kućedomaćini, i to češće u mješovitim negoli u poljoprivrednim domaćinstvima: od ukupno 102 do-

maćinstva, u 87,3% njih razgovor je vođen s kućedomaćinom (94,1% iz čisto poljoprivrednih i 80,4% iz mješovitih domaćinstava). To je značajno utoliko što je kućedomaćin glavni organizator proizvodnje na gospodarstvu i nosilac proizvodne politike. Uz to, kao predstavnik domaćinstva on odlazi na sastanke u mjesnu zajednicu, na općinu i sl., pa je shodno sociokulturalnom obrascu njegov stav reprezentativan za cijelo domaćinstvo. Stoga se podaci dobiveni na osnovi ovakva reputacionog pristupa mogu ekspondirati na cijelo domaćinstvo.

Najveći je broj ispitanika bio u dobi 36—45 godina (njih 50%). Za očekivati je da će oni biti aktivni u poljoprivredi zasigurno i kroz slijedećih dvadesetak godina, te da će doživjeti i procijeniti svrsishodnost šireg hidromelioracijskog projekta za potrebe kojeg je provedeno ovo mikrosociologijsko istraživanje stavova. Drugim riječima, za pretpostaviti je da su oni sada zainteresirani za ovu akciju te ne samo da se oni sami mogu uključiti u projekt s punom odgovornošću, nego mogu i od strane »društva« zahtijevati ispunjenje datih obećanja. O njihovoj interakciji i suradnji ovisi kako uspjeh cijeloga hidromelioracijskog projekta tako i budućnost individualnih poljoprivrednika koji će njime biti obuhvaćeni.

Najveći je broj ispitanika bio relativno niske obrazovne razine: gotovo 2/3 nisu završili osnovnu školu, 1/3 je bila s potpunom osnovnom školom, dok je simboličan broj od 3,9% (ili ukupno 4 ispitanika) imao naobrazbu višu od osnovne. O tome bi poljoprivredne i stručne službe trebale voditi računa prilikom kontaktiranja s poljoprivrednicima i informiranja o predstojećim akcijama, a posebice kasnije, pri upućivanju poljoprivrednika u funkcioniranje nove tehnologije.

Po zanimanju su ispitanici u više od 1/2 slučajeva bili poljoprivrednici (56,9%), u nešto više od 1/3 slučajeva nepoljoprivrednici, umirovljenika je bilo svega 6 a domaćica 1. Podatak o visokoj zastupljenosti poljoprivrednika, uz već spomenute, govori u prilog očekivanom značaju dobivenih odgovora.

Saznanje da su ispitanici pretežno iz tzv. malih domaćinstava (53,9% njih živi u domaćinstvima s 3—4 člana) konzistentan je s veličinom domaćinstva cjelokupnog istraživalačkog područja Črnc polja i kazete 10.

Taj podatak, povezan s odgovorima na pitanja o tome da li ima nasljednika na gospodarstvu koji će se nastaviti baviti poljoprivredom, unekoliko zabrinjava. Pitanje je tko će kroz 10—20 godina raditi na zemlji koja će biti osposobljena za kvalitativno novi način proizvodnje, ako već sada u gotovo 2/3 od ukupno 102 domaćinstva iz našeg uzorka ne percipira nijednog potomka kao potenci-

10) Razlog tome što je u gotovo svim slučajevima ispitanik bio muškarac leži u činjenici da je u našim seoskim sredinama još uvijek muškarac taj koji predstavlja domaćinstvo »prema van«, pa je on onaj član domaćinstva koji je spreman na razgovor sa strancem. Uz to, contact-osoba je uvijek, po ulasku u domaćinstvo, tražila »gazdu«, time presumirajući njegov spol. To pokazuje da je i po shvaćanjima onih koji danas (više) ne žive u seoskim sredinama i dalje muškarac taj koji predstavlja domaćinstvo, čak i neovisno o svom formalnom statusu u domaćinstvu. Naime, čak i kad nije upravo on kućedomaćin, ali je muškarac koji je prisutan u domaćinstvu, po raširenom obrascu komuniciranja s trećim osobama, on će predstavljati domaćinstvo. Principi spolne pripadnosti ie dakle jači od principa formalnog statusa u domaćinstvu.

jalnog nasljednika na gospodarstvu! Da li će ta zemlja koja je danas u privatnom vlasništvu biti jednim prirodnim putem socijalizirana, tj. prijeći u vlasništvo društvenog sektora poljoprivrede? Ili će se možda po završetku hidromelioracijskih radova i očekivanog porasta produktivnosti po jedinici obrađene površine agrarni i ruralni eksodus zaustaviti? O tome zasada još ne znamo ništa. (Doduše, ispitanici su osobe u jeku svoje ekonomski aktivne dobi te će oni sami još dugo godina moći raditi u poljoprivredi, a kako su im djeca zasada malena, teško je sa sigurnošću govoriti o njihovoj profesionalnoj budućnosti.)

2. Proizvodna obilježja gospodarstava ispitanika. Domaćinstva u kojima je provedeno ovo istraživanje spadaju u kategoriju zemljom imućnijih seljaka — nešto više od 2/5 ih je s posjedom 5,1—8,0 ha. Nažalost ne raspolažemo podatkom o površini obradivog zemljišta — a što je propust, jer bi taj podatak unio više svjetla u spoznaju o proizvodnom potencijalu gospodarstava. Čini nam se da je ili izbor domaćinstava (vršen od strane contact-osobe) bio namjeran i u ovome aspektu, ili da se u ovoj relativno velikoj površini ukupnog zemljišta »krije« relativno mala obradiva površina. Naime, odgovori na pitanje o tome da li je neki dio obradivog zemljišta neobrađen, otkrivaju da su sve obradive površine i obrađene, a obilaskom se sela i domaćinstava stiče dojam da je to prije siromašno negoli imućno područje.

Obradivo je zemljište najčešće razbijeno u 4—5 parcela (u 28,4% slučajeva), odnosno u 6—9 parcela (u 25,5% slučajeva) ili u 10—14 parcela (u 24,5% slučajeva). Nijedno domaćinstvo iz uzorka nije imalo svu obradivu zemlju u samo jednome komadu, dok je 14 domaćinstava imalo obradive površine raspoređene u samo 2—3 parcele. (Riječ je o domaćinstvima iz općine Ivanić Grad, iz naselja udaljenijih od Save a bližih cesti i samome gradu.) Prema tome, rascjepkanost obradivog zemljišta u domaćinstava iz uzorka je velika. Pri tom nema većih razlika između čisto poljoprivrednih i mješovitih domaćinstava, iako je vidljivo da mješovita domaćinstva imaju manji zemljoposjed, a obradive su im površine grupirane u manji broj parcela nego što je to slučaj u čisto poljoprivrednim domaćinstvima.

Domaćinstva su relativno stabilizirana u svojoj proizvodnoj orijentaciji, kako s obzirom na veličinu zemljoposjeda tako i na vrstu proizvodnje. Gotovo 3/5 domaćinstava nije posljednjih pet godina mijenjalo veličinu posjeda. Oni pak koji su posjed povećali bili su nešto brojniji od onih koji su ga smanjili (24,5% prema 16,7%); no kako ne znamo način povećanja, taj podatak sam za sebe mnogo ne govori.

Pri tom su mješovita domaćinstva bila stabilnija, s manje promjena negoli čisto poljoprivredna domaćinstva. No ova se posljednja ubuduće spremaju na veću stabilizaciju: bez promjene u veličini zemljoposjeda (čak 82,3%) i bez promjena u vrsti proizvodnje (47,1%), a ukoliko bi uvodili kakve izmjene tada bi prije smanjivali negoli povećavali ukupan posjed (15,7% prema 2,0%), ali uz namjeru povećanja površina pod glavnim kulturama (37,3% namjerava povećati a 15,7% smanjiti).

Otuda zaključujemo da su poljoprivrednici skloni kvalitativnoj preorijentaciji u svojoj proizvodnji od polikulture na bikulturnu (nai-

češće je riječ o ratarskoj proizvodnji u cilju proizvodnje stočne hrane), ali ne, barem za sada takvoj monokulturnoj specijalizaciji u proizvodnji koja bi zahtijevala radikalno napuštanje svaštarenja. Čini nam se naime da dobiveni odgovori na pitanje o tome da li su razmišljali da se specijaliziraju u proizvodnji — gdje 96 od ukupno 102 ispitanika niječno odgovara, otkrivaju njihovu još uvijek živuću sklonost da proizvode »pomalo od svega«. Takav je negativan stav nešto prisutniji u ispitanika iz mješovitih domaćinstava (96,1%) negoli u onih iz čisto poljoprivrednih domaćinstava (92,2%).

Sadašnji »čisti« poljoprivrednici su dakle spremniji od ispitanika iz mješovitih domaćinstava na specijalizaciju u svojoj proizvodnoj orijentaciji što presumira i porast dohotka iz poljoprivrede — inače za njih jedinog izvora prihoda. A kako su mješovita domaćinstva ionako na putu deagrarizacije, treba nas zanimati stav prije svega onih koji će u dogledno vrijeme biti nosioci poljoprivredne proizvodnje u nas, tj. sadašnjih »čistih« poljoprivrednika.

3. Razina informiranosti ispitanika o provođenju komasacije. Svih 102 ispitanika znalo je da se u njihovoj općini i u njihovu naselju planira provođenje komasacije. Ispitanicima je isto tako bilo poznato da je komasacija zemljišta akcija koja nužno prethodi širim hidromelioracijskim zahvatima.

Svi su oni u svome selu već i vodili razgovore o samoj komasaciji, s tim da su na području općine Ivanić Grad — gdje su prethodne pripreme već podmakle, držani sastanci u seoskim mjesnim zajednicama o predstojećoj komasaciji, dok su u općinama Dugo Selo i Sisak (kazeta 10) do vremena provođenja ovoga istraživanja (travanj 1978. godine) vođeni samo neformalni razgovori između susjeda i suseljana.

Vijesti o potrebi provođenja komasacije šire se, dakle, brzo!

4. Opći stavovi ispitanika prema komasaciji. Pokazalo se da su ispitanici svjesni stanja na području njihove općine i šireg područja i smatraju da je potrebno da se uredi zemljište, provede sistem kanala, a s tim u vezi uredi putovi i saobraćajnice. Od ukupno 102 ispitanika, takvog je mišljenja bilo njih 101.

Budući da su upoznati da toj akciji nužno prethodi i komasacija zemljišta, ne iznenađuje da je na upit o tome da li je komasacija općenito korisna ili nije, izrazita većina ispitanika 97,% odgovorila potvrdno. Ovaj je stav o korisnosti komasacije prisutniji u čistih poljoprivrednika negoli u ispitanika iz mješovitih domaćinstava (100,0% prema 94,1%).

Obrazloženje se takva njihova opredjeljenja nalazi u odgovorima na pitanje o tome koje su dobre strane komasacije. Najčešće je spominjan »manji broj parcela« (u 59,8% slučajeva), zatim slijedi »više neće biti vode na zemlji« (17,6%), »olakšane mogućnosti mehaniziranja proizvodnje« (11,8%) i »uređeni putovi (9,8%). Pri tom nije bilo većih razlika u frekvencijama između čistih poljoprivrednika i ispitanika iz mješovitih domaćinstava. Ono pak što ispitanici percipiraju kao loše strane komasacije jest slijedeće: mogućnost dobivanja loše parcele za dobru parcelu (44,1%), visoki troškovi koje mora snositi sam seliak (20,6%). vieroiatnost sma-

njenja posjeda (19,6%) — između ostalog i zbog toga što će mnogi troškove komasacije platiti u zemlji, te mogućnost gubitka drvene mase (10,8%) — naročito u kazeti 10.

Imajući u vidu sve ove kako dobre tako i loše strane komasacije, ispitanici su pretpostavili da bi se, općenito govoreći, komasaciji mogli suprostaviti pojedinci iz domaćinstava s velikim posjedom (30,4%), zatim oni stariji (25,5%), oni iz čisto poljoprivrednih domaćinstava (24,5%) te oni koji već imaju uređenu zemlju u manji broj parcela (16,7%). Stav da bi općenito protiv komasacije mogli biti pojedinci iz domaćinstava s većim posjedom i zemljom u manje parcela te oni koji su stariji, bio je rašireniji u poljoprivrednika negoli u ispitanika iz mješovitih domaćinstava, dok su pak ovi posljednji smatrali da bi čisti poljoprivrednici mogli biti protiv komasacije prije negoli oni sami. Činjenica međutim jest da mješovita domaćinstva imaju siguran barem jedan prihod — onaj iz nepoljoprivrede (neovisno o tome da li je izvan obiteljskog gospodarstva zaposlen kućedomaćin ili neki drugi, u pravilu mlađi član), pa njih toliko niti ne može »pogoditi« eventualno smanjenje njihova zemljoposjeda, rad na kojemu predstavlja za njihovo domaćinstvo samo dopunski izvor privređivanja.

5. Očekivanja ispitanika od komasacije i hidromelioracije. Ispitanike smo otvoreno pitali da li bi oni pristali da se njihov posjed komasira. Više od 9/10 je odgovorilo potvrdno; no dok 2/10 izražava spremnost prihvaćanja takve akcije bez ikakva ograničenja s njihove strane, dotle ih je gotovo 7/10 izrazilo izvjesnu opreznost, opredjeljujući se za komasaciju samo »pod određenim uvjetima«. Značajno je da su u izrazitoj manjini oni koji ni u kojem slučaju ne bi pristali na komasaciju svojega posjeda (9,8%).

S ovim je podatkom sukladan i onaj o spremnosti ispitanika da surađuju s nosiocima društvene akcije na komasaciji u cilju uvođenja sustava odvodnjavanja. Tako je 98,0% ispitanika (iz oba tipa domaćinstava) izrazilo svoju spremnost na kooperaciju u toj akciji. To znači da su poljoprivrednici svjesni da je suradnja neophodna da bi uspjela komasacija kao i cijeli hidromelioracijski projekt. Stoga je i tako visoki postotak ispitanika izrazio svoju spremnost da sudjeluje u irigacijskim podaktivnostima (tj. u komasaciji).¹¹

Ispitanici su međutim daleko rjeđe izrazili spremnost da u slučaju potrebe uvedu suštinske izmjene u svojoj dosadašnjoj proizvodnoj orijentaciji i vrsti kultura čijim se uzgojem bave: oko 2/3 se pozitivno a nešto manje od 1/3 negativno opredijelilo. Zanimljivo je da više od 4/5 ispitanika smatra da bi im provedena komasacija omogućila specijalizaciju u proizvodnji, a više od 9/10 je mišljenja da bi im komasacija uz planiranu hidromelioraciju omogućila rentabilniju proizvodnju na obiteljskom gospodarstvu.

Svjesni su dakle da će planirani zahvat općenito unaprijediti uvjete poljoprivredne proizvodnje u smislu povećanja rentabilnosti i veće proizvodne specijalizacije. No sami zasad još nisu spremni da prihvate reorganizirane uvjete proizvodnje i adaptiraju se na nove tehnološke pretpostavke u tolikoj mjeri koliko to jednom generalnom izjavom pokazuju (općenito su spremni surađivati).

Kakva bi bila korist od komasacije za njihovo gospodarstvo? Čak 55,9% ispitanika smatra da njihovu gospodarstvu komasacija ne

bi donijela ništa dobra; ovakav je stav prisutniji u onih iz mješovitih negoli iz čisto poljoprivrednih domaćinstava.

Oni koji očekuju neku korist od komasacije najčešće smatraju da bi za njih bio veliki dobitak da dobiju zemlju u dvije ili tri parcele, umjesto u dosadašnjih 5—10 pa i više parcela. Time se stvaraju pretpostavke za lakšu obradu zemlje, za šire uvođenje mehanizacije, štedi se u vremenu provedenom na putovanju do njive i kući kao i od jedne parcele do druge, i slično.¹² Slijedeći po brojnosti su oni koji očekuju da će im po izvršenoj komasaciji biti znatno olakšana obrada njihova posjeda, te oni koji su svjesni činjenice da će im se po uređenju sustava odvodnjavanja smanjiti gubitci u prihodu i kroz to općenito smanjiti proizvodni rizik.

6. Percepcija ispitanika o društvenoj akciji usmjerenoj na pospješivanje uređenja zemljišta. Imajući u vidu da prema mišljenju ispitanika komasacija može imati i ima za poljoprivrednike i neke loše strane, postavili smo im pitanje — što bi društvo ili njihova komuna trebali učiniti da jednom organiziranom akcijom pospješive provođenje komasacije i hidromelioracijskih zahvata. Najčešći odgovor je bio »da ispune obećanja koja nam u prethodnim razgovorima i dogovaranjima budu dali« (39,2%), zatim »da oni u cijelosti snose troškove komasacije« (23,5%), da prethodno protumače sve uvjete i sam postupak provođenja komasacije (21,6%) te da snose troškove krčenja (10,8%). Jedan je od prijedloga bio i taj da se smanji ili čak ukine porez tako dugo dok se »nova« zemlja ne osposobi za proizvodnju (4,9%).¹³

Značajno je istaći da se ispitanici iz čistih poljoprivrednih domaćinstava češće od onih iz mješovitih domaćinstava izjašnjavaju o potrebi izrazitijeg financijskog učešća društva u cijeloj akciji. To

11) Ovdje međutim stav ispitanika o njihovoj spremnosti da kooperiraju s nosiocima društvene akcije u provođenju komasacije nije, nažalost, bio »razbijen« na postojeće i predvidive faze odnosno elemente komasacijskog postupka. Stoga ovako koncipiran stav o spremnosti na suradnju pokazatelj je tek opće spremnosti ispitanika. To nužno ne znači da su ispitanici uistinu spremni da se uključe u sve faze komasacijskog postupka te da bez pogovora prihvate sve elemente i načela postupka za provođenje komasacije. Ovdje posebno mislimo na odredbe o troškovima geodetsko-tehničkih radova vezanih za provedbu komasacije posjeda, učesnika, troškova izvedbe geodetskih radova u komasaciji koji su od općeg značenja, troškova hidrotehničkih melioracijskih radova i postupnih troškova.

12) Primjera radi navodimo rezultate jednog istraživanja provedenog na području SAP Vojvodine. Tim je istraživanjem utvrđeno da na visinu učinka u ratarstvu izvanredno mnogo utječe dužina parcele — čemu pak može pridonijeti upravo komasacija i to na slijedeći način. Tako po obradi parcele udaljene 2 km od ekonomskog dvorišta i dugoj 50 m u odnosu na parcelu od 400 m, radni se učinak smanjuje za 35% pri oranju jednobraznim plugom, pri tanjiranju za 39%, pri sjetvi pšenice za 42%, pri sjetvi kukuruza dvorednom sijalicom kao i četverorednom sijalicom s unošenjem mineralnih gnojiva za 49%, pri međurednom kultiviranju šećerne repe za 39%, pri berbi kukuruza u klipu za 56%, pri žetvi silažnog kukuruza jednorednim kombajnom za 53%, te pri jednofaznoj žetvi pšenice za 36%. (Usp. Bogdan Rajkov — Svetomir Otašević — Ljiljana Vasić i dr.: **Organizaciono tehničke mogućnosti reprodukcije seljačkog gazdinstva**, Beograd, Nolit, 1978.)

13) Inače je poznato da je Zakonom o porezima građana (za područje SR Hrvatske) predviđeno da se katastarski prihod od zemljišta obuhvaćenog komasacijom, ako je ona obavljena iz sredstava poreskih obveznika, smanjuje za 20% za vrijeme od 5 godina počevši od dovršenja komasacije. To znači da se vlasniku zemljišta vraća dio sredstava koji je uložio u provedbu komasacije, i to kroz smanjenje poreza iz ličnog prihoda od samostalnog obavljanja poljoprivredne djelatnosti u narednih 5 godina. Očito je da je to za poljoprivrednika osjetno olakšanje u snažanju troškova komasacije njegovog posjeda.

je i razumljivo, pošto upravo oni nemaju redovni (mjesečni) priliv novčanih sredstava pa se boje svakog novog novčanog potraživanja. S druge strane, ispitanici iz mješovitih češće od onih iz čisto poljoprivrednih domaćinstava predlažu podrobnije prethodno tumačenje samoga postupka i uvjeta provođenja komasacije, imajući vjerojatno na umu da bi se tek po dobivenim informacijama mogli izjasniti o svojoj spremnosti na suradnju. Čisti pak poljoprivrednici, iako također žele biti prethodno informirani kako ne bi bili zatečeni događajima, ipak više ukazuju na neophodnost »održavanja obećanja« kao na jedno od temeljnih načela suradnje između »društva« i samih poljoprivrednika. Ovakvim konkretnim prijedlozima ili porukama društvu poljoprivrednici nastoje pravovremeno rizik smanjiti.

Dodajmo da smo u razgovoru ispitanike priupitali i o njihovu viđenju budućnosti poljoprivrede po izvršenoj komasaciji i hidromelioraciji; točnije, da li bi novi uvjeti obrade zemlje i specijalizacija u proizvodnji zadržali mlade u poljoprivredi i time usporili ili možda čak zaustavili agrarni i ruralni eksodus. Odgovor je međutim bio niječan. Svi su ispitanici svjesni da je planirana reorganizacija uvjeta proizvodnje samo jedan ali ne i presudan činilac unapređenja poljoprivrede. Da bi se mladi opredijeljivali slobodno, po vlastitu izboru za ostajanje na zemlji i bavljenje poljoprivredom na obiteljskom gospodarstvu, potrebno je, prije svega, regulirati i stabilizirati politiku cijena i otkupa poljoprivrednih proizvoda, te (konačno) riješiti pitanje socijalne sigurnosti poljoprivrednika, putem uvođenja obaveznog zdravstvenog, invalidskog i mirovinskog osiguranja — akcija koja je inače u SR Hrvatskoj u toku.

zaključci i preporuke

Ispitanici obuhvaćeni ovim sociologijskim istraživanjem, koji žive i rade na području Črnc polja i kazete 10, imaju općenito **pozitivan stav prema komasaciji** kao jednom od nužnih zahvata u okviru predviđenog šireg hidromelioracijskog projekta. U tom pravcu oni se izjašnjavaju kako o društvenoj (javnoj i kolektivnoj) potrebi tako i o privatnoj (individualnoj, pojedinačnoj) potrebi uređenja sustava odvodnjavanja, u čijoj pretpostavci stoji i komasacija poljoprivrednog zemljišta koje je sada u individualnom vlasništvu »čistih« poljoprivrednika i seljaka-radnika. Nadalje, izjašnjavaju se i o korisnosti komasacije kao procesa od šireg društvenog značaja, koji ima pozitivne implikacije i za pojedinačno poljoprivredno gospodarstvo, što je izraženo kroz očekivanja ispitanika od komasiranja zemljišta.

Taj se pozitivan odnos, koji postoji na jednoj općoj razini, donekle **ublažuje ili smanjuje kada je u pitanju vlastito gospodarstvo**. Izričito ističemo da i dalje ostaje u ispitanika pozitivno opredjeljenje prema komasaciji i širim hidromelioracijskim zahvatima. No kada je riječ o njihovu vlastitu posjedu, svoje pozitivno opredjeljenje za komasaciju i svoju spremnost na suradnju s predstavnicima društva ispitanici uvjetuju »ispunjenjem obećanja« od strane nosilaca komasacije, društvenim pokrićem troškova komasacije, višom razinom informiranosti o postupku i uvjetima te predvidivim koristima od komasacije i slično. Na taj način ispitanici nastoje minimalizirati predvidivi ili očekivani rizik po komasaciji.

Osobno je viđenje provođenja postupka komasacije na konkretnom gospodarstvu dakle vezano, s jedne strane, uz uvjete samoga provođenja komasacije, a s druge strane — uz snažanje rizika. To je i razumljivo, pošto komasacija objektivno ne može sva gospodarstva staviti u jednaki položaj: dok će jednima biti dodijeljena zemlja koja je već u potpunosti privedena obradi, drugi će dobiti i takvu zemlju koja je samo djelomično privedena obradi, a bit će i takvih gospodarstava koja će sama morati dio novo im dodijeljene zemlje privoditi obradi. Stoga ispitanici i predlažu prije ukidanje negoli samo smanjenje poreza za razdoblje dok se zemlja ne privede obradi.

Ovo dvorazinsko opredjeljenje ispitanika javlja se u nekoliko situacija. Naime, kada se radi o jednom **općenito pozitivnom opredjeljenju za komasaciju** (kao oblik društvene akcije u odnosu na individualni sektor poljoprivrede), tada se ispitanici opredjeljuju »za« bez posebnih uvjeta ili ograničenja. No kada je riječ o tome da li će oni u novim uvjetima proizvodnje pristati na promjene u proizvodnoj orijentaciji ili u vrsti kultura, tada su suzdržljiviji i skloni su postavljanju uvjeta. Opća je društvena korisnost očita, i za njih je prihvatljiva; no oni sami nisu skloni da je a priori usvoje te da se podrede novim uvjetima rada i privređivanja.

S jedne strane ispitanici žele **bolje (detaljnije) upoznati uvjete** provođenja novih tehnoloških zahvata — znači, ne smatraju se dovoljno informiranima o onome što ih očekuje. S druge pak strane žele **aktivnije i jednakopravnije sudjelovati** ne samo u provođenju akcije uređenja zemljišta, nego i u planiranju kako cjelokupnog procesa tako i pojedinih njegovih faza. Žele dakle biti aktivnim učesnicima, a ne samo pasivnim objektima primjene.

Obilaskom terena i kroz razgovore s individualnim poljoprivrednicima, odnosno članovima kako čistih poljoprivrednih tako i mješovitih domaćinstava, stiče se utisak da su se oni adaptirali na postojeće uvjete proizvodnje. Tako su npr. ispitanici iz prigradskih naselja općine Ivanić Grad uspjeli okrupnjeti svoj posjed, pa komasaciju percipiraju kao narušavanje postojeće ravnoteže u generacijski pripremanom osposobljavanju svojega gospodarstva na objektivne uvjete poljoprivredne proizvodnje. Što se pak tiče ispitanika iz pretežno stočarskih predjela (kazeta 10 u općini Sisak), oni su se dosad maksimalno moguće prilagodili postojećim uvjetima proizvodnje i života. Stoga im donekle »teško pada« činjenica da im predstoji eventualna promjena u proizvodnoj orijentaciji, što povlači za sobom i veći radni angažman (oni su dosad otjerali stoku u enklave omeđene prirodnom živicom i tek je povremeno obilazili).

Prema tome, iz perspektive već uhodanog postupka proizvodnje na vlastitu gospodarstvu ispitanici teško sagledavaju koristi od jednog novog, za njih bitno drugačijeg proizvodnog procesa, koristi od kojeg za njih još uvijek nisu do kraja spoznatljive i domišljene.

Sami ispitanici, međutim, predlažu rješenja za njihove »zabune i nesnalaženja«: intenzivnija i detaljnija društvena akcija, koja će uz to biti dosljedna. U tom je smislu potrebno prethodno ih informirati: (a) o postupku i uvjetima (po pojedinim fazama) provođenja kako procesa komasiranja tako i cjelokupnog hidromelioracij-

skog zahvata, te (b) pridržavati se nagovještenih i obećanih postupaka i odnosa. U uvjetima takve društvene odgovornosti može se očekivati i puni (i željeni) respons samih poljoprivrednika.

Iz ovog sažetka rezultata provedenog istraživanja o stavovima poljoprivrednika prema komasaciji moguće je predložiti slijedeće preporuke:

1. Pripremiti akciju na terenu, uz zajedničku suradnju odgovarajućih stručnih tijela i predstavnika društveno-političkih i društvenih organizacija s jedne strane, te svih zainteresiranih poljoprivrednika (a ne samo njihovih predstavnika), s druge strane.
2. Poljoprivrednike bi trebalo detaljno upoznati s bitnim elementima samog hidromelioracijskog projekta, zatim s načelima, postupkom i uvjetima za provođenje komasacije na području njihove općine i naselja.
3. Prilikom nadjele zemljišta poželjno je maksimalno poštivati želje poljoprivrednika.
4. Dogovorno s poljoprivrednicima treba odrediti uvjete pokrivanja troškova komasacije, te im dati mogućnost da se sami opredijele da li će onaj dio troškova komasacije koji otpada na pojedinačno domaćinstvo namiriti gotovim novcem, ili u naturi ustupanjem dijela svoga zemljišta ili kombinacijom ova dva načina.
5. Neophodno je postupati u skladu s odredbom Zakona o porezima građana te (barem) u narednih pet godina smanjiti porez iz osobnog dohotka od samostalnog obavljanja poljoprivredne djelatnosti svim poljoprivrednicima čiji je posjed komasiran.
6. Osigurati kontinuiranu pomoć stručnih službi tokom samoga provođenja komasacije i hidromelioracije, ali također i nakon što je završen ovaj tehnološko-organizacijski zahvat. Poljoprivredne stručne službe trebaju ostati u vezi s poljoprivrednicima te im pružiti potrebnu pomoć u primjeni nove tehnologije kako bi se oni mogli što je moguće bolje prilagoditi novim uvjetima proizvodnje, s jedne strane, a nova tehnološka shema uklopiti u postojeći lokalni socio-kulturalni kontekst, s druge strane.

Ruža First:

Farmers About Land Consolidation

Summary

This microsociological research on the attitude of farmers towards land consolidation is the part of a wider, more complex project about the drainage regulation of the river Sava. The research took place in the area of Črnc Polje, and plot 10. The sample included 13 villages from the communities of Čazma, Dugo Selo, Ivanić Grad and Sisak, and the total of 102 rural households — 51 full-time and 51 part-time farm households. The interviewees were heads of the sample households.

The following specific goals were to be established through that research: socio-demographic and production characteristics of the farm households, the level of knowledge of the farmers about the planned carrying out of land consolidation, their general attitudes towards land consolidation, their expectations of land redistribution and hydromelioration, as well as their perception about the social action directed towards the improvement of land arrangement.

It was established that the interviewed farmers have generally a positive attitude towards land consolidation, as to one of the necessary steps in the wider hydromeliorational project. However, this positive attitude, existing at the global level, moderates, when their own households are in question. In this case, the farmers condition their positive determination for land consolidation as well as their readiness for cooperation with the local authorities on the »fulfillment of the promise« by the land

Сельскохозяйственные работники о перемежевании и обмене земельных участков

Резюме

Настоящее микросоциологическое исследование проведенное с целью раскрыть позиции сельскохозяйственных работников к процессу перемежевания и обмена земельных участков только часть более обширного проекта касающегося регулирования (обезвожения) одной части бассейна реки Савы. Исследование проведено в районах Чрнец Поле и кассеты 10. Этим исследованием охвачено 13 сел на территории общины Чазма, Дуго Село, Иванич Град и Сисак и всего 102 домашние хозяйства — 51 крестьянское и 51 смешанного типа хозяйства. Опрошенные являлись домохозяйствами в домашних хозяйствах охваченных образцом.

Основная задача данного исследования — определить следующее (специфические цели): социодемографические характеристики в домашних хозяйствах опрошенных, производственные характеристики хозяйств опрошенных, уровень осведомленности респондентов о планомерном проведении перемежевания и обмена земельных участков, общее отношение опрошенных к процессу перемежевания и обмена земельных участков и наконец — реакции и замечания опрошенных на общественную активность способствующей более благоприятному землеустройству.

В общем, исследование показало позитивное отношение опрошенных к перемежеванию и обмену земельных участков как одному из необходимых мероприятий реализуемых в рамках более обширной гидромелиорационной программы. Однако, принятое в целом, это позитивное отношение сельскохозяйственных работников в случаях касающихся их собственного хозяйства немного меняется.

В этих случаях позитивные позиции сельскохозяйственных работников к перемежеванию и обмену земельных участков и их устремленность к

consolidation organizer, on the covering of the costs by the society, on the higher level of information regarding the procedure and conditions of land consolidation, as well as on the socially guaranteed usefulness of this action. This means, that for farmers the general social benefit of land redistribution is obvious, however, they are not inclined to accept it a priori, and to submit themselves to the new working and earning conditions.

For the respondents, it is hard, from the perspective of the familiar productional procedure on their own farms, to see the advantages of the new, for them essentially different, productional process. The benefits of productional re-orientation, which is necessarily to take place upon the completed land redistribution and hydromelioration, are at the present moment still not fully comprehensible and understandable for the farmers. Therefore, they declare themselves for firmer cooperation between the social representatives and the participants in rationalization of land holding. They, themselves, wish to participate more actively and equally, not only in the carrying out of land consolidation, but also in the planning of the total hydroameliorational project and in the realization of its particular phases.

сотрудничеству с локальными властями увязается с »выполнением обещания« организаторами перемежевания и обмена земельных участков, затем с покрытием обществом расходов перемежевания и обмена земельных участков, более высоким уровнем осведомленности о самом процессе и условиях перемеживания и обмена земельных участков и наконец — с гарантией общества подтверждающей определенную выгоду от применения процесса перемежевания и обмена земельных участков. Можно заключить, что сельскохозяйственными работниками не отрицается общественная полезность перемежевания и обмена земельных участков, однако среди опрошенных не проявлено стремление априори принять проведение процесса перемежевания и подчиниться новым условиям работы и приобретения.

Обсуждая этот вопрос с позиций давно принятого и хорошо известного процесса производства применяемого в их собственных хозяйствах, вряд ли видят опрошенные сельскохозяйственные работники полезность в применении нового, для них существенно отличительного процесса производства. Пользу и значение производственной переориентации, которая бесспорно последует за проведенным процессом перемежевания и гидромелиорации, сельскохозяйственные работники не в состоянии полностью осознать. Поэтому на первый план выдвигают необходимость более тесного сотрудничества между общественными органами — организаторами процесса перемежевания и участниками в процессе перемежевания. Отсюда их устремленность к более активному и более равноправному участию не только в проведении процесса перемежевания но и в планировании общего гидромелиорационного проекта а также и в реализации его отдельных фаз.